

- 5 Suomen tiedotustutkimuksen bibliografia IV. Teksti + hakemisto. Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos, Julkaisusarja N.o 41/1978. Tampere 1978. ISBN 951-44-0718-0, ISSN 0355-5852. 79 s.
- 6 Luettelo tiedotustutkimukseen liittyvää aineistoa sisältävistä kirjastoista Suomessa. Toim. Paula Jyrkiäinen. Tampere 1978. ISBN 951-44-0766-0. 20 s.
- 7 TIEDOTUSTUTKIMUS. Julk. Nordicom ja Tiedotusopillinen yhdistys TOY ry. Vuonna 1978 ilmestynyt neljä numeroa.

DOKUMENTIT

KAHMA 77

Tampereen yliopisto

Arvostelulausunto 25.11.1977

Tiedekuntaneuvoston nimeämänä YK Ilkka Kahman lisensiaattitutkielman Toimitusdemokratiakokeilu ja lehtiorganisaatio, Tutkimus osallistumisjärjestelmän vaikutuksista lehtiorganisaation muotoon ja toimintaan (294 s. + 31 s. lähteitä + liitteitä) tarkastajana esitän siitä lausuntonani kunnioittavasti seuraavaa.

Tutkimuksen kysymyksenasettelu ja rakenne

Kuten nimestä ilmenee, tutkielman aiheena on muutamana vuoden takainen Graafisen Teollisuuden Työntajaliiton ja Suomen Sanomalehtimiesten Liiton sopimuksella toteutettu ns. toimitusyhteistyökokeilu, jonka seuranta annettiin Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen tehtäväksi ja jonka hyvin rajallisesta onnistumisesta Kahma nyt - kokeilun tuloksia jo aiemmin eri yhteyksissä raportoituaan - esittää tieteellisen tulkinnan.

Tutkielma jakaantuu kahdeksaan lukuun. Johdannossa (42 s.) kirjoittaja paneutuu erityisesti työ-

elämän suhteisiin ja niiden tutkimiseen, kirjoittaa toisessa luvussa (18 s.) osallistumisjärjestelmien tutkimuksen metodologiasta ja metodiikasta ja raportoi kolmannessa luvussa (10 s.) puheena olevan tutkimuksen kokeellis-käytännöllisestä asetelmasta ja aineistoista. Neljännen luvun (40 s.) otsikko on "Yhteistyöneuvoston toiminnan kokeminen", viidennen (13 s.) "Osallistumisjärjestelmän vaikutus organisaation muotoon" ja kuudennen (46 s.) "Yhteistyöneuvostojen vaikutus eri ryhmien vaikutusmahdollisuuksiin kustantajien ja toimituksellisen henkilöstön kokemana". Seitsemännessä, laajimmassa (101 s.) ja tiedotusopillisesti tavaltaan ehkä tärkeimmässä luvussa Kahma paneutuu ns. journalistiseen kulttuuriin, sen "eri muotoihin ja niiden vaikutukseen yhteistoimintakokeilun käsittämiseen lehtiorganisaatiossa" ja päättää työnsä 24-sivuisen tiivistelmä- ja tulosten tarkastelulukuun.

Tutkielman luonne

Tutkielman laatijalla on tässä tapauksessa ollut valittavanaan useita vaihtoehtoisia tapoja jo yhdelläkin tärkeällä ulottuvuudella: hän olisi voinut kirjoittaa varsin puhtasverisen taulukkoraportin tulkintoineen tai sitten "raa'asta empiriasta" paikoin pitkällekin irtautuvan otteeltaan pohdiskelevan ja asioita tieteellistävän työn - tai jotakin siltä väliltä. Vaihtoehto jonka Kahma on valinnut on paljon lähempänä jälkimmäistä kuin edellistä ääripäätä.

Ratkaisu ei ehkä kaikilta osin ole paras mahdollinen. Nyt tekijä tyytyy (s. 62, l. viite) vain luettelemaan aiemmin aiheesta tekemänsä seitsemän eri julkaisua tai muuta esitystä, mutta ei referoi niitä lainkaan, vaan luottanee siihen, että kaikki tarpeellinen tieto yhteistoimintakokeilusta välittyy kyllin hyvin puheena olevasta tutkielmasta. Kieltämättä se onkin täysin ymmärrettävissä myös tutustumatta mainittuihin seitsemään julkaisuun, mutta lukijan vaivoja olisi kyllä muiden aihetta koskevien esitysten referoinnilla voinut helpottaa.

Toisaalta taas Kahman ratkaisu osoittautuu eittä-mättä oikeaksi: hänen työnsä arvo on juuri sen ansiota, että hän kytkee toimitusyhteistyön problematiikan - joka osoittautuu paljon mutkikkaammaksi

kuin pinnalta katsoen luulisi - 1) työelämän suhteiden problematiikkaan yleensä, 2) lehtiorganisaatioiden ja niiden suhteiden erityisproblematiikkaan sekä 3) journalistisen työn luonteeseen, joka pelkistyy tutkielmassa keskeiseksi nousevassa journalistisen kulttuurin käsitteessä. Kvantifioitujen tulosten esittäminen jää työssä niin määrällisesti kuin asiallisesti erittäin alistettuun asemaan teoretisointien ja niiden avulla tehtävien tulkintojen (tai tulkintayritysten) rinnalla; näin tekijä kykenee kohottamaan Suomessa käydyn keskustelun toimitusyhteistyökysymyksistä eittämättä tieteellisemmälle tasolle kuin millä se aiemmin on ollut.

Jos Kahman työstä kuitenkin olisi sanottava kaikkein negatiivisin kritiikki, joka siitä on sanottavissa, olisi korostettava sitä, että se nykyisellään on lähinnä eräänlainen asiamassa tai -möykky. Tyypillistä sille on, että tekijä ei millään sivulla eksplikoi omia kysymyksenasettelujaan, ts. työstä puuttuu kohta, jossa määriteltäisiin sen tarkoitus. Tämä ei toki tarkoita sitä että tutkielmasta nyt puuttuisi ns. punainen lanka - se siinä on, eikä sitä tietenkään muuten voitaisikaan ajatella hyväksyttäväksi opinnäytteenä lisensiaatin tutkintoa varten - mutta luki ja saa tavallista enemmän vaivata itseään punaisen langan pitämiseksi itselleen selvänä työn kaikkien rönsyjen keskellä. Työ olisi voittanut varsin paljon sillä, että tekijä olisi eräiltä osin tarkastanut sen jäsenystä, miettinyt kaikkien jaksojen relevanssia, sitonut eri jaksot tiiviimmin ja eksplisiitimin toisiinsa sekä tiivistänyt ja viimeistellyt esitystään. Nyt siinä on liikaa puolivalmiin tuntua. Kritiikkiä Kahma ansaitsee myös tietystä abstraktisuudesta: enempää lehtiorganisaatioiden kuin journalistisen kulttuurin problematiikkaa hän ei valaise kaikilta puolilta eikä kaikissa olennaisissa yhteyksissään, vaan tyytyy eräiden puolien valaisemiseen. Työstä ei löydy vastauksia kysymyksiin, minkälainen on konkreettisella tasolla lehtiorganisaatioiden toiminnan sisältö tai journalistisen kulttuurin sisältö Suomessa 1970-luvulla. Tästä seuraa mm., että Kahman teoria ei parhaalla tavalla toimi hänen empiriansa selittäjänä.

Jos taas Kahman työstä olisi sanottava kaikkein positiivisinta joka siitä on sanottavissa, olisi korostettava, että se on 1) tieteellisesti sekä toimitusyhteistyökysymysten ja journalismin käytännön kannalta mielenkiintoinen sekä 2) heuristinen, eriarvoisia mutta osittain erittäin arvokkaita ideoita pursuava. Mielenkiintoisuutta ei tässä yhteydessä ole missään nimessä ymmärrettävä kohteliaisuusfraasiksi; päinvastoin tämän tekijän kokemusten mukaan varsin harvat opinnäytteet ovat todella mielenkiintoista luettavaa, mutta Kahman työ kuuluu niihin harvoihin. Heuristisuus sellaisena kuin allekirjoittanut sen haluaa ymmärtää taas on tyypillinen ominaisuus Kahman tavalle kirjoittaa. Tekijä ratkaisee eräitä tärkeitä kysymyksiä tieteellisesti mutta ehkä vielä enemmän osoittaa ratkaisujen mahdollisuuksia ja suuntaa, avaa polun päitä, heittelee ideoita ja pallottelee niillä. Luovaa kykyään hän osoittaa esim. yhdistelemällä asioita, joita tiedotusopissa ei ole totuttu yhdistämään.

Tutkielman eräiden puolien yksilöidympää arviointia

Kahman tutkielmassa jää työelämän suhteiden ja niiden tutkimisen yleinen problematiikka kokonaisuuden kannalta verraten irrelevantiksi. Ratkaisu ehkä olisi ollut mainittujen kysymysten käsitteleminen paljon tiiviimmin ja lyhyemmin kuin Kahma on tehnyt ja mieluiten tietystä näkökulmasta: eritellen sitä mikä on yhteistä kaikille yritysorganisaatioille ja mikä erottaa lehtiorganisaatiot muista yritysorganisaatioista. Tältä pohjalta tekijä ehkä olisi kyennyt paremmin kuin nyt hyödyntämään tärkeää tietoa lehti-, nimenomaan toimitusorganisaation hierarkisuuden jyrkkyydestä organisaation kokoon verrattuna ja sen jyrkentyemisestä samaan aikaan jolloin yleinen trendi on ollut päinvastainen.

Edellä jo sanotun journalistisen kulttuurin käsitteen Kahma on kohottanut keskeiseksi toimittajien toimitusyhteistyökokeilun kokemusten selittäjäksi - ja tässä hän on osoittanut kiitettävää luovaa kykyä. Tämän kirjoittaja arvelee ensimmäisenä Suomessa tuoneensa keskusteluun koko kyseisen käsitteen tarkoittaen sillä lyhyesti sanottuna journalistista työtä sääteleviä arvoja ja normeja

(jotka tietenkin palautuvat yhteiskunnan koko päälyysrakenteeseen ja joihin vaikuttaa yhteiskunnan perusta sillä tavoin kun se yleensä vaikuttaa päälyysrakenteeseen). Näin ollen lienen oikea henkilö toteamaan, että Kahman tapa käsitellä journalistista kulttuuria on edellä jo mainitusta abstraktisuudesta huolimatta luova ja hedelmällinen ja puheena oleva 101-sivuinen jakso on tutkielman tieteellisesti painavin - näin siitäkkin huolimatta, että detaljihuomautuksiin olisi runsaasti aihetta, joskaan en katso niiden sisällyttämistä lausuntoon tarpeelliseksi. Tässä kohdin tekee mieleni myös suositella Kahmalle väitöskirjatyötä aiheesta journalistinen kulttuuri, sen syntyhistoria ja sen teoria koko tiedotusoppiin ja yleensä yhteiskuntateoriaan kytkettynä ja suomalaisen 1970-luvun journalistisen kulttuurin konkreettinen kuvaus ja analyysi mainitun teorian avulla.

Kolmanneksi haluan tässä yhteydessä esittää taas kerran kritiikkiä: nyt Kahman tekstin viimeistelmättömyyttä kohtaan. Hänen kielensä on turhan koukeroista ja liikoja tarpeettomiakin oppisanoja viljelevää, ja paikoin hän huolimattomuuksissaan esittää tekstissä esim. taulukon tietojen kanssa ristiriitaisen väitteen (ks. esim. lausetta "Yhteistyöneuvostojen toiminnan tarkastelussa...", s. 178, 9. riviltä alkaen ja vertaa sitä taulukon 2. tietoihin s. 96, 8. muuttuja "lehden sisältö"). Myös lyöntivirheiden määrä on tutkielmassa luvattoman suuri. Ilmeisesti viimeistelyn avulla Kahma kuitenkin kykenee myös kohtalaisen hyvään kirjalliseen esitykseen; tähän viittaa tiivistelmä sivun kielellisestikin suhteellisen hyvä asu - asiallisesti kyseinen luku ansaitsee suuret kiitokset.

Lopputoteamus

Edellä sanotusta lienee käynyt ilmi, että lisen-siaattitutkielman normaaleja tasokriteerejä ajatellen Kahman työn ansiot painavat enemmän kuin sen puutteet, ja mielihyvin suosittelen työn hyväksymistä opinnäytteenä yhteiskuntatieteiden lisen-siaatin tutkintoa varten.

Pertti Hemänen

Lehdistö- ja tiedotusopin professori

Arvostelulausunto

Kahman tutkimus sisältää saatesanat, seitsemän lukua sekä tiivistelmän. Asiaallisesti se jakaantuu neljään osaan. Ensimmäinen osa käsittelee saatesanat, joissa selostetaan tutkimusprosessi. Tämä osa lisättiin tutkimukseen sen tarkastusprosessin aikana siksi, että työ ei ollut ymmärrettävissä kokonaisuutena ilman sen syntyhistorian eksplikoimista. Toinen osa käsittelee luvut 1 ja 2, joissa tarkastellaan työelämän suhteiden teoriaa sekä osallistumisjärjestelmien tutkimuksen traditioita ja ongelmia. Kolmas osa sisältää kirjoittajan suorittaman empiirisen tutkimuksen lähtökoh-tien ja tulosten esittelyn. Neljäs osa on journalistista kulttuuria selvittävä teoreettinen jakso, jossa tutkimuksen tulokset tulkitaan uudelleen.

Vaikka sekä tutkimuksen otsikko että sen johdanto-osat antavatkin ymmärtää, että tutkielma painottuisi osallistumisjärjestelmäkysymyksen tarkasteluun suoritetun sopimustutkimuksen tulosten pohjalta ja nimenomaan organisaatioteoreettisesti, sen pääanti keskittyy kuitenkin loppuosaan, jossa tehtävänä on journalistisen kulttuurin analysointi ja jolta taustalta empiirisiä tuloksia tarkastellaan. Tutkimus on eräissä suhteissa tyyppillinen esimerkki töistä, jotka alunperin ovat lähteneet liikkeelle puhtaan empiristisesti mutta joissa tutkija myöhemmin on oivaltanut lähtöasetelmansa puutteellisuudet ja pinnallisuudet. Tällä tavoin on jälkikäteen rakennettu ikään kuin kokonaan uudelleen tutkimusasetelma, johon empiirinen aines sitten on sisällytetty. Vaikka seikka sinänsä on ymmärrettävä ja hyväksyttävissäkin, sen vaikutus kuitenkin useimmiten näyttää olevan se, että kokonaisuudesta ei muodostu ehjää. Tämä seikka on mielestäni myös Kahman tutkimuksen näkyvin puute. Konkreettisimmin se näyttäytyy juuri tutkimustehtävän epäselvyydessä. Tutkimuksen ensimmäiset osat sisältävät lukuisia mainintoja työn tarkoituksesta (mm. ss. 6, 7 ja 26), jotka kuitenkin sisällöllisesti merkitsisivät jossain määrin erilaisia etenemistapoja. Samalla osoit-tautuu, että kysymys siitä, mihin osallistumisjärjestelmän kokeilun pääasiassa oletetaan vaikuttavan, jää johdanto-osissa eksplikoimatta. Sanottu koskee tutkimusta myös sen teemojen osalta. Työ

ei etene kiinteiden, ennalta asetettujen teemojen mukaisesti, vaan pikemminkin aina eri tarkastelukohtista nousevien useiden erilaisten ja eri tavoin mukana säilyvien ideoiden mukaisesti. Pidän tutkimuksen pääheikkoutena epätasallista tehtävänasettelua ja siitä seuraavaa kiinteiden puuttamista.

Tutkimuksen sisältö

Tutkimusta voidaan arvioida sisällöllisesti ainakin kolmelta kannalta: miten se on käsitellyt kysymystä osallistumisjärjestelmistä yleensä sekä onnistunut varsinaisessa tehtävässä suhteessa osallistumistutkimuksen traditioon, missä määrin onnistunut se on organisaatioteoreettisesti, ja millaisella tavalla nämä kaksi asiakokonaisuutta yhdistyvät tiedotustutkimuksen teoriaperinteeseen. Tutkimuksen otsikko korostaa organisaatioteoreettista puolta ("lehtiorganisaatio" ja sen "muoto"). Samalla kun oman kompetenssin puitteissa keskityn tutkimuksen organisaatioteoreettiseen puoleen joudun heti toteamaan, että nähdäkseni tutkimuksen ansiokkain osa on sen tiedotusopillisessa osassa. Vaikka en ole asiantuntija tiedotusopissa - ja siten periaatteessa on mahdollista, että se, mitä pidän uutena, mielenkiintoisena ja ansiokkaana selittyy pelkästään tietämättömyydelläni, olisin kuitenkin valmis toteamaan, että positiivinen kuva tutkimuksesta muodostuu ennen muuta sen tiedotusopillisen osan perusteella.

Osallistumisjärjestelmätutkimuksen perinteiden kannalta arvioiden tutkimus ei juuri poikkea edukseen. Kirjoittaja on kyllä selvillä - jäkikäteen - siitä, mikä "tyypillisessä" osallistumistutkimuksessa on vialla, mutta asiallisesti nämä samat puutteet hän on itse toistanut selvittäessään toimitusdemokratiakokeilun vaikutuksia ja yleistä onnistumista. Epähistoriallisuus, pinnallinen poikkileikkausmaisuuksuus, asenteiden tutkiminen ilman tilanneyhteyden vaikutusta jne. ovat piirteitä, jotka voidaan löytää monista osallistumistutkimuksista. Se, että Kahma kykenee näkemään nämä puutteet ja osaa yhdistää ne siihen tutkimustraditioon, jolta ne ovat nousseet ("positivismi", "empirismi") lisää kyllä hänen tutkimuksensa arvoa kokonaisuutena, mutta ei tietenkään lainkaan paranna sitä empiiristä tutkimusta, jonka hän on

suorittanut ja johon hänen lisensiaattitutkimansa nyt kuitenkin olennaisesti perustuu. On ilmeistä, että hän empiirisessä tutkimuksessaan eteni juuri siten kuin mistä hän osallistumistutkimuksia nyt moittii. Lisäksi on huomautettava siitä, että hän antaa nähdäkseni aivan liian synkän kuvan empiirisen tutkimuksen mahdollisuuksista yleensä - sillä onhan ilmeistä, että jos halutaan tutkia ihmisten kokemuksia, heiltä on niitä tavalta tai toisella kysyttävä. Ongelmallisinta on vain se, miten taitavasti kyselyin hankittavat tiedot kyetään rakentamaan historialliselta ja kontekstuaaliselta pohjalta.

Selostaessaan nk. ihmissuhteiden koulukunnan syntä ja kehitystä osallistumisjärjestelmien tutkimuksen historiallisena taustana tutkimus lähtee liikkeelle oikein ja loogisesti. Sen sijaan teoriamuodostuksen kehityksen kuvaus on selvästi liian yksioikoinen mm. siten, että osallistumisen ja demokratisoinnin lisäämisessä ei nähdä mitään osuutta esim. työväenliikkeellä, ammattijärjestöllä tai puolueilla sekä niin, että teoreettinen kehitys ymmärretään liian yksinomaisesti amerikkalaisen tradition kautta. Mm. se laaja ja syvälinen demokratioteoreettinen keskustelu, jota saksalaisella kielialueella on käyty 1960-luvun alkupuolelta saakka (mm. fenomenologinen filosofia ja kriittinen yhteiskuntatiede) ei tutkimuksessa näy oikeastaan lainkaan. Tutkimus on tässä suhteessa siten puutteellinen.

Edellä sanotusta seuraa osin myös organisaatioteoreettisen tarkastelun kapeus. Kuitenkin on lisäksi todettava, että pelkästään amerikkalaisen organisaatioteorian tradition pohjalta - jos sellaisestakaan nyt voi yleensä yhtenäisenä puhua - kysymys organisaatiotapahtumisen luonteesta olisi helpostikin voitu saada syvemmäksi nojautumalla voimakkaammin nk. kontingenssiteoreettiseen ajatteluun. Tämä olisi vaatinut tuomaan esiin selvemmin sekä sen yhteiskunnallisen ja lehtialalla vallinneen tilanteen että ne erityisesti tilanneyhteystekijät, jotka vaikuttivat kokeilun aloittamiseen ja siihen, mitkä olivat sen toteuttamisen ehdot, joita Kahma itse eksplisiittisesti ilmoittaa etsivänsä (s. 7-8). Aivan yleisten ehtojen (kapitalistinen yhteiskunta) sekä lehtiorganisaatio-

tioille ominaisten ehtojen (omistussuhteet, organisaatorakenne, työprosessi) lisäksi itse kokeilun vaikutusten kannalta olisi ollut tuotava esiin ne ympäristöstä ja toimijaorganisaatioiden tilasta selittyvät ehdot, jotka muodostivat kokeilun historiallisen tilanneyhteyden. Kahma on nähdäkseni aivan oikein tunnistanut yleisimmän tason ehdot (yhteiskuntajärjestelmä) sekä - tosin jälkikäteen - lehtiorganisaatioille ominaiset erityiset ehdot (ennen muuta journalistisen kulttuurin käsitteen muodossa), mutta on samalla varsin pitkälle sivuuttanut ne välittömät tilanneyhteydet, jotka kontingenssiteoreettisesti olisivat relevantteimmat - erityisesti kun tutkittavana on yhteiskunnallisesti ajankohtainen ongelma-alue (vrt. yritysdemokratia) ja samalla kertaa niinkin erityinen tapahtuma kuin demokratiakokeilu lehtiorganisaatioissa.

Organisaatioteoreettisesti ajatellen toinen päähuomautus on tehtävä käsitteiden 'rakenne' ja 'muoto' käyttämisestä. Lehtiorganisaatioiden rakenne ja kokeilun vaikutukset sen muotoon ovat tutkimuksessa otsikkotason käsitteitä. Kuitenkin niitä tarkastellaan melkoisen ongelmatomina. Täsmällinen problematisointi ja määrittely jätetään tekemättä. Näin lukijan on mm. pääteltävä, että organisaation muodolla lopulta tarkoitetaan hierarkiaa sekä formaalista ja informaalista organisaatiota. Niihinhan käsite muoto ei kuitenkaan normaalisti ole ollut palautettavissa, vaan sitä on käytetty puhuttaessa hierarkiatasojen lukumääristä suhteessa valvontajänteeseen. Vaikka tutkimuksesta ei löydy suoranaisesti vakavia virheitä mainituissa käsitteellisissä suhteissa, se kuitenkin samalla on monella kohdin sekä täsmälliset määrittelyt että aikaisempien tutkimusten tulokset sivuuttava.

Arvostelua voidaan tutkimuksesta esittää vielä useissa muissakin suhteissa. Lähteitä käytetäessä aivan liian usein viitataan pelkästään helpoimmin saavutettavilla olleisiin lähteisiin silloinkin, kun kyseessä selvästi ovat lähteet, joiden kohdalla alkuperäisen teorian esittäjän pitäisi olla sekä selvillä että käytössä (mm. Weber puuttuu lähdeluettelosta, vaikka viitataan byrokraatiaan ja byrokratisoitumiseen yhteiskun-

nallisena ilmiönä). Lähdeviittauksista puuttuvat lisäksi yleensä sivunumerot. Tutkimuksen kielellinen asu ei ole kovinkaan viimeistelty. Kirjoitusvirheitä, jotka vaikuttavat sisältöön saakka, on melko runsaasti. Lisäksi tutkimus sisältää joukon outoja ilmauksia, joilla kuitenkin on jo olemassa vakiintunut suomenkielinen muoto, mutta joita kirjoittaja jostain syystä ei käytä (mm. "managementti" kun tarkoitetaan organisaation johtoa).

Yleisarviointi

Olen tähän asti korostanut pelkästään tutkielman heikkouksia, jotka sijoittuvat pääasiassa työn alkupuoliskoon. Yleiskuva tutkimuksesta muuttuu kuitenkin olennaisesti sen viimeisten sadankahdenkymmenen sivun ansiosta. Sen lisäksi, että Kahma kykenee ymmärtääkseni melko syvällisesti analysoimaan journalistisen kulttuurin käsitettä, hän lopulta kykenee myös empiiristen tulostensa oivaltavaan organisaatioteoreettiseen erittelyyn. Journalistisen kulttuurin käsitteen avulla osallistumisjärjestelmän toiminta ja vaikutukset asettuvat luonnolliseen, elimelliseen yhteyteensä. Samalla tutkimus välttää osallistumistutkimuksissa yleisen virheen, käsitellä osallistumista erillään organisaation tehtävistä ja työprosessien luonteesta. Jos tutkimus olisi alunperin suunnitelmallisesti tästä perusasetelmasta rakennettu, tuloksesta olisi varmasti muodostunut korkeatasoinen. Siinä muodossa, jossa tutkimus nyt on raportoitu, se kuitenkin jättää jossain määrin ristiriitaisen kuvan. Siinä on erittäin hyvä jakso, mutta samalla siinä on huomattavasti heikompia osia, ja kokonaisuutena se on epäyhtenäinen. Kaikkiaan katson kuitenkin, että se selvästi on hyväksyttävissä lisensoititututkielmana.

Tampereen yliopistossa 14.12.1977

Juha Vartola
julkishallinnon vt. professori